

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.72.273-296>

УДК 711.1+72.01

Шебек Надія Миколаївна,

*доктор архітектури, професор кафедри містобудування
Київського національного університету будівництва і архітектури*

shebek.nm@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0001-6038-3945>

Тімохін Віктор Олександрович,

*доктор архітектури, професор кафедри дизайну архітектурного середовища
Київського національного університету будівництва і архітектури*

timokhin.vo@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-0559-4384>

ОРІЄНТИРИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ІДЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ АРХІТЕКТУРНО- МІСТОБУДІВНИХ КУЛЬТУР НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Анотація: у статті розглянуто основні підходи до практичної реалізації ідей сталого розвитку регіональних мереж осередків архітектурно-містобудівної спадщини України. Вони ґрунтуються на теоретико-методологічних положеннях містобудівного проектування та прогнозування, пов'язаних з впровадженням концепції системно-середовищного підходу із застосуванням інноваційних синергетичних, соціонічних і етносоціонічних методів та залученням позанаукових, міфопоетичних і символічних уявлень, характерних для традиційних регіональних культур. Інтеграція цих засадничих положень у практичну діяльність створює передумови для оновлення та удосконалення містобудівної документації на місцевому рівні зорієнтованої на відродження національної ідентичності, підкреслення регіональної самобутності, збереження традиційного характеру середовища історичних населених місць, пам'яткоохоронну діяльність із залученням засад креативної економіки та інших засобів підвищення стійкості місцевих громад. На матеріалі випускних кваліфікаційних робіт магістрантів Київського національного університету будівництва і архітектури показано можливі напрями впровадження висловлених ідей у наукові дослідження і проєктні розробки, спрямовані на забезпечення сталого розвитку територій деяких територіальних громад і населених пунктів Східної, Південної, Західної та Північної України.

Ключові слова: архітектурне середовище; архітектурно-планувальна організація; культурна спадщина; регіональні культури; сталий розвиток.

Постановка проблеми. Відродження архітектурно-містобудівної спадщини неухильно ускладнюється з огляду на необхідність взаємоузгодженого збереження та оновлення традицій, відновлення пошкоджених війною пам'яток архітектури та досягнення цілей сталого розвитку усіх регіонів України. На рівні просторового планування, на відміну від існуючої теорії і практики реконструкції, реставрації та реновації окремих пам'яток, значно менше уваги приділено створенню відповідних теоретико-методологічних засобів і практичних заходів і дій щодо їх застосування в містобудівному проєктуванні та прогнозуванні. На цьому тлі зростає актуальність проблеми впровадження інноваційної системно-середовищної методології у практику формування мереж об'єктів регіональної культури, спрямованої на виявлення різноманітних механізмів відродження і сталого розвитку історичних осередків архітектурно-містобудівної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В роботах українських учених значна увага приділялася теоретичним проблемам відновлення регіональної культури в Україні на тлі відродження національної ідентичності. В них розглядалися різноманітні методологічні підходи до дослідження протистоянь між імперською ідеологією та національною культурою, між національними традиціями та їх оновленням, між історизмом і модернізмом [1-7]. У деяких дослідженнях розглядалися проблеми впливу містобудівного світогляду та культурології на особливості формування національних традицій в історичному розвитку українських земель [8].

Важливою складовою дослідницьких робіт ставало впровадження їх результатів: у науково-проєктну діяльність з трансформації історичних центрів малих міст Волині (Володимир, Олика, Клевани) і Поділля (Бар, Старокостянтинів, Меджибіж) [9]; у розробку облікової документації біля 200 пам'яток архітектури місцевого значення Рівненської області [3], у дослідження історичних поселень Полтавщини і Поділля [10-12]. Результати досліджень знайшли впровадження в наукову тематику архітектурних факультетів в українських університетах: «Дослідження архітектурної спадщини дерев'яного храмобудування Волині XIX-XX століть» (Національний університет водного господарства та природокористування); «Регенерація історичних архітектурно-містобудівних комплексів» (Національний університет «Львівська політехніка»); «Гуманізація середовища життєдіяльності людини, як складова Європейської інтеграції України (Національний університет «Полтавський політехнічний інститут ім. Юрія Кондратюка»); «Дизайн в системі природи, суспільства і архітектури. Збереження навколишнього середовища та сталий розвиток» (Національний університет «Львівська політехніка»).

У Київському національному університеті будівництва і архітектури на кафедрі містобудування розробляється тема «Наукові засади проєктування та реконструкції містобудівних і ландшафтно-рекреаційних об'єктів», а на кафедрі дизайну архітектурного середовища – «Проблеми і методи відновлення і розвитку архітектурно-містобудівного середовища в Україні». У межах цих тем сформовано засади системно-середовищної методології та концепція гармонізації мереж історичних осередків архітектурно-містобудівної культури в етнічних регіонах України, до якої долучені студенти. Вони впровадили деякі ідеї цієї концепції у свої магістерські роботи [13-19].

Мета публікації полягає у визначенні орієнтирів і шляхів впровадження концепції сталого розвитку регіональних осередків архітектурно-містобудівної спадщини у практику містобудівного проєктування та прогнозування.

Основна частина. Впровадження запропонованої концепції у практику архітектурно-містобудівного проєктування насамперед орієнтувалося на системно-середовищний підхід, який об'єднав позитивні риси системного та середовищного бачення сталого розвитку; інноваційні методи інтегрального картографування і поляризованої циклічності історичних перетворень; принципи співіснування жорстких ієрархічних і гнучких ризомних структур; принципи і методи соціоніки та етносоціоніки, підкріпленні міфопоетичними уявленнями і космічним символізмом, характерним для будь-якої національної культури, у тому числі, української. Таким чином, первісними орієнтирами практичної перевірки стає наявність концепції, усвідомлення її принципів і методології системно-середовищного підходу [20].

Ще одним важливим репером на цьому шляху стає прийняття за основу принципів самоорганізації територіальних громад з осередками історичної спадщини, їх сталого розвитку та гармонізації міського середовища. Серед цих принципів конструктивну роль відіграють ідеї використання сакральної і фрактальної геометрії у побудові регіональних мереж на тлі взаємодій чотирьох засадничих положень. Найважливішим із них визнається принцип циклічної повторюваності природних явищ, етапів історичного розвитку, який зняв обмеження з використання позанаукових знань і стимулював розвиток соціонічних і етносоціонічних досліджень. Другим важливим принципом став принцип тектонічності, який пов'язує заснування історичних поселень по-за тектонічними розломами підземних ландшафтів у місцях сили і здоров'я нації на теренах України. Саме системно-середовищне поняття «терени» зв'язує небесний, земний і підземний космос регіональних мереж архітектурно-містобудівної спадщини в сузір'ї провінційних міст України.

Наступний інтегруючий принцип орієнтує розвиток мережі на нейтралізацію процесів хаотичної урбанізації вздовж транспортних

комунікаційних коридорів міжрегіонального та міжнародного рівнів. Цей принцип акцентує увагу на розбудові мереж провінційних міст, які розміщуються всередині чарунок, обмежених суцільно урбанізованими територіями. Тим самим принцип архітектонічності вказує на необхідність додержання усталених пропорцій між тотальною урбанізацією та регіональною культурою, між щільно заселеними територіями і мережею провінційних міст, як джерела відродження історичної спадщини і національної культури. Прикінцевий принцип орнаментальності виступає в якості естетичного регулятора і гармонізатора сталого розвитку, спрямовуючи його в бік симетричних і ритмічних перетворень у часі, у просторовій будові мереж осередків культурної спадщини та їх композиційній досконалості. Цей принцип відкриває нові можливості для обґрунтування ролі сакральної та фрактальної геометрій в тектоніці та архітектоніці регіональних мереж ареалів і осередків архітектурно-містобудівної спадщини.

Впровадження у практику містобудівного проєктування та прогнозування чотирьох принципів сталого розвитку регіональних архітектурно-містобудівних культур сприяло розробці інноваційної методики виконання науково-проєктних робіт на кафедрі містобудування КНУБА. Дослідження розпочинаються з мотивованого вибору здобувачами територіальних громад чи населених пунктів, просторовий розвиток яких потребує суттєвого корегування. Одним з визначальних критеріїв цього вибору є безпосередній особистий зв'язок студента з досліджуваною територією та об'єктом проєктної розробки. На другому етапі відбувається збір і аналіз вихідних даних до дипломного проєктування за темою кваліфікаційної роботи магістранта. Він передбачає аналіз чинних нормативно-правових документів, яким мають відповідати проєктні пропозиції; вивчення містобудівної та проєктної документації з планування та забудови досліджуваної території, затвердженої на державному, обласному, районному та місцевому рівнях; аналіз документів стратегічного планування або програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини); вивчення громадської думки щодо напрямків удосконалення міського або ландшафтно-рекреаційного середовища; комплексну оцінку досліджуваної території; стратегічне моделювання перспективного просторового розвитку досліджуваної території; систематизацію вимог до об'єкта проєктування та розрахунок основних проєктних показників. На третьому етапі магістрант розробляє художню програму формоутворення, яка покликана узагальнити уявлення архітектора про особливості втілення у проєктованому об'єкті задуму про досконалу організацію довкілля. Для цього здійснюється оцінка естетичного потенціалу досліджуваного середовища та формалізація творчого задуму з його

гармонізації, який має розвинути історію певного місця та упредметнити ціннісні пріоритети пов'язаної з ним громади. На завершальному етапі відбувається систематизація науково-проектних розробок з метою формування інформаційного банку ідей, що сприятимуть поліпшенню нагальної ситуації та формуванню дорожньої карти подальших трансформацій конкретної території. Ця методика визначила шляхи впровадження концепції сталого розвитку регіональних мереж осередків архітектурно-містобудівної спадщини у випускні кваліфікаційні роботи здобувачів, які навчалися на магістерській програмі на кафедрі містобудування архітектурного факультету КНУБА.

Прикладом комплексного дослідження можливостей поступального розвитку архітектурно-містобудівних традицій локальних територій на півдні України є випускна кваліфікаційна робота Я. А. Саражинського [13]. Об'єктом вивчення і подальшого проектування стала Вилківська міська територіальна громада Одеської області, яка є органічною частиною Татарбунарського ареалу і репрезентує Таврію (рис. 1).

Рис. 1. Проектні пропозиції з просторового розвитку Вилківської міської територіальної громади Одеської області [13]

Громада має значний потенціал розвитку транспортної інфраструктури, сільського господарства, легкої та харчової промисловості, транскордонної торгівлі, туризму та рекреаційної сфери. На її території є декілька унікальних місць, які можуть привабити значну кількість туристів, – це надзвичайно багатий на історію та легенди о. Зміїний, який був відомим ще до нашої ери, та м. Вилкове зі своїми неповторними системою каналів та способом життя. Перевагою цієї території є унікальні кліматичні умови, адже це один з найтепліших куточків України, що дозволяє забезпечити дозрівання врожаю

швидше, ніж в інших регіонах. Дунай – річка, яка на території громади впадає у Чорне море, поєднує 10 країн, більшість з яких є членами ЄС. Раніше українська частина дельти Дунаю використовувалася для судноплавства. Наразі доречним було б відновлення баржевого сполучення європейських країн з Чорним морем через українську частину дельти Дунаю. Перлиною регіону є Дунайський біосферний заповідник, який займає $\frac{3}{4}$ території територіальної громади, є легенями Бессарабії й унікальним місцем, де у природніх умовах існує велика кількість рідкісних червонокнижних тварин та рослин.

Ключовими векторами сталого розвитку Вилківської міської територіальної громади можуть стати 1) прискорене економічне зростання та залучення інвестицій; 2) покращення соціальної інфраструктури, підвищення якості надання послуг, збереження та розвиток традицій і культури; 2) розвиток туризму. Серед основних проєктних пропозицій:

- збільшення різноманіття сільськогосподарської продукції шляхом запровадження вирощування нетипових для України культур, таких як ківі, інжир, гранат, хурма та інші;
- будівництво неподалік від с. Мирного сміттєпереробного заводу;
- створення порту на узбережжі оз. Сасик;
- забезпечення комфортного відпочинку на узбережжі Чорного моря у с. Приморському;
- формування на о. Зміїному меморіального комплексу «Острів незламних»;
- комплексний розвиток Дунайського біосферного заповіднику;
- заснування ферм з вирощування жаб та равликів на базі с. Мирного;
- будівництво виноробного заводу з рестораном неподалік від с. Десантного, на розвилці з дорогою Т1628;
- запровадження часткового дублювання функцій адміністративного центру громади у с. Приморському;
- спорудження тимчасового модульного містечка для відпочинку населення, яке постраждало від війни, поруч з с. Приморським;
- розвиток велоінфраструктури;
- відновлення випасу тварин на о. Єрмаків та Жебиянівських грядях.

У м. Вилковому пропонується відновити та підтримувати функціонування унікальної системи каналів; створити на берегах каналів тематичні композиції з місцевих рослин; організувати парк водно-болотних угідь; відновити водне туристичного сполучення; з природних матеріалів побудувати готельні комплекси; провести реконструкцію головної вулиці міста; на території занедбаного консервного заводу організувати новий центр, який би міг задовольнити потреби туристичного міста; вздовж усього міста облаштувати Дунайську набережну; створити нові музеї місцевих звичаїв і традицій; на

узбережжі зал. Бузунчук організувати індустріальний парк для розвитку малого та середнього бізнесу; розробити дизайн-код міста [13].

Прикладом дослідження потенціалу розвитку архітектурно-містобудівної культури Західної України стала магістерська робота Я. В. Мороз [14]. Опрацьована нею Заліщицька міська територіальна громада розташована в Чортківському районі, Тернопільської області. Її територія входить до Тернопільського південного ареалу Галичини. На основі комплексного аналізу вихідної інформації здобувачка сформувала конкретні пропозиції щодо розвитку соціального, економічного, екологічного і культурного потенціалу територіальної громади (рис. 2). Серед іншого була зазначена необхідність збереження природо-заповідного фонду і розвитку туристичної інфраструктури, яка б підкреслювала історико-культурну та ландшафтно-рекреаційну цінність досліджуваних територій.

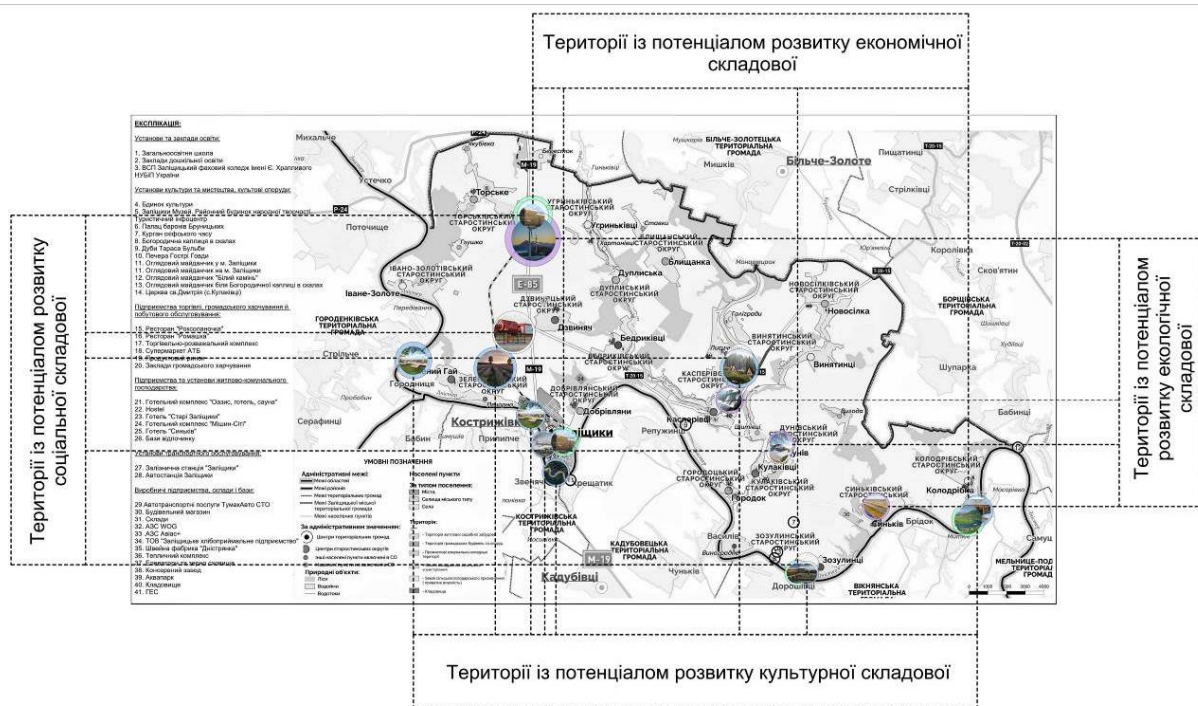

Рис. 2. Інтегрована модель просторового розвитку території Заліщицької міської територіальної громади Тернопільської області [14]

Зокрема, було запропоновано створити бази відпочинку в селах Касперівці, Городок і Зозулинці. Передбачено відновлення виноградників в селах Зозулинці та Колодзівка та розташування виноробні зі складами на місці покинутих виробничих територій. В м. Заліщиках планується реконструювати центральну площу з наданням їй художнього образу, здатного репрезентувати самобутність всієї громади, та з облаштуванням на ній різноманітних громадських просторів;

розвинути ландшафтно-рекреаційний потенціал території вздовж ріки Дністер шляхом створення багатофункціональної набережної; включити в її структуру невеликий торговельно-розважальний центр; забезпечити підходи до води; сформувати велоінфраструктуру; спорудити оглядові майданчики; передбачити місце для кемпінгу. Біля м. Заліщиків пропонується вирощувати лікарські рослини волошки, арніку та шавлію, що дозволить привабити туристів, коли поля простягатимуться квітковими килимами, і в той же час збільшить бюджет громади від продажу лікарських трав. Крім цього, на території громади пропонується організувати низку туристичних маршрутів: навчально-ознайомчого маршрут історичними локаціями; оглядового стежками національного природного парку «Дністровський каньйон»; водного для сплавів на байдарках річками Дністер та Серет; вело-маршрут, який би охоплював туристично привабливі місця громади та забезпечував можливість залишитися на ночівлю в готелях, мотелях і хостелах вздовж маршруту; гастрономічного, який би охопив виноградники та виноробню, хлібобулочне виробництво, тепличний комплекс та квіткові поля з лікарськими травами, які запропоновано вирощувати на території громади [14].

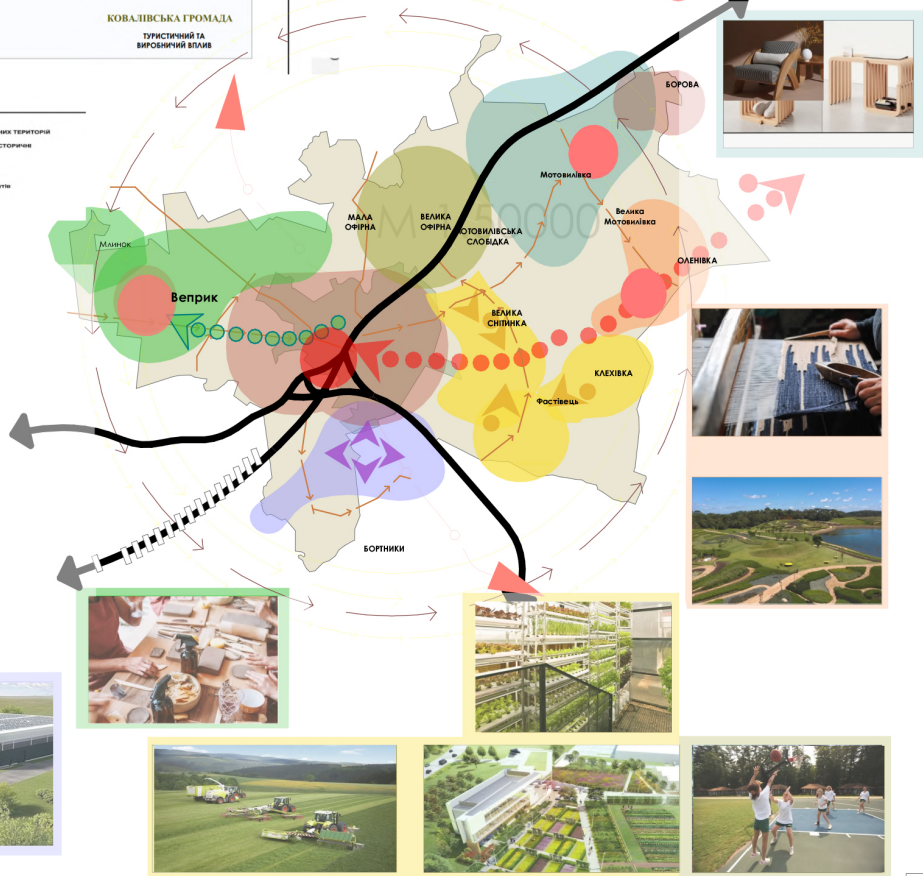
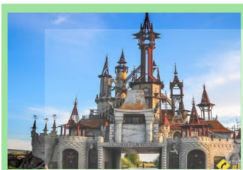
У магістерській роботі К. О. Рашківської досліджено особливості сталого розвитку території Фастівської міської територіальної громади Київської області [15], яка знаходиться у північній частині України та представляє Білоцерківський ареал Полісся. До переваг цієї громади належить: проходження через її територію важливих автотранспортних та залізничних коридорів; наближеність до столиці України; наявність водних об'єктів та зелених територій; родючі ґрунти та помірний клімат; наявність історичних пам'яток та архітектурної спадщини; центричне розташування адміністративного центру; доволі значний виробничий потенціал. Разом з тим, територія громади розвивається нерівномірно. Зокрема, у частині сіл – Веприк, Клехівка, Гвардійськ, Млинок, Мала та Велика Офірна останні 30 років спостерігається демографічний спад та ускладнення економічної ситуації.

Запропонована у дослідженні модель просторового розвитку Фастівської міської територіальної громади (рис. 3), наголошує на необхідності ліквідації виявлених диспропорцій. До потенційних можливостей перспективного просторового розвитку громади віднесено промислово-логістичне спрямування для південних земель, рекреаційно-туристичне – для західних, спортивно-оздоровче – для північних і ремісниче – для східних.

Землеробство та сільське господарство визнано потенційними напрямками розвитку центральних і південно-східних територій. Північно-східна частина громади, а саме населені пункти Бортники, Фастівець, Мотовилівська Слобідка, Вишняки, Велика Мотовилівка та Борова можуть розвиватись у напрямку

	Шляхи транспортного сполучення		Сільськогосподарське управління
	Адміністративний центр		Реміснє управління
	Вектор впливу громади		Спортивно-оздоровнє управління
	Найбільше промислове навантаження		Циклічний дизайн, деревообробнє управління
	Вектор туристичного напрямку		Промислово-хазяїнське управління
	Символ виробничих напрямків		Рекреаційно-туристичне управління
			Адміністративно-обслуговуєнє управління
			Креативне навантаження

	АДМИНІСТРАТИВНИЙ ЦЕНТР ГРОМАДИ		ОСНОВНІ ПОТОКИ НАСЕЛЕННЯ
	НАСЕЛЕНІ ПУНТИ		НАПРАВЛЕННЯ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ
	освітні заклади		ОСНОВНІ ТУРИСТИЧНІ ПАТРИКІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТКИ
	території садових забудов		ЗЕЛЕНІ МАСИВИ ГРОМАДИ (лісовий фонд)
	території багатоквартирної забудови		потенційні напрямки залізничного (профінансує)
	території територіал під промислову діяльність		
	потенційні рекреаційні зони населених пунктів		

Підвищення стійкості досліджуваних територій пропонується реалізувати завдяки розвитку креативних індустрій, що охоплюють процеси створення, виробництва та поширення товарів і послуг, які ґрунтуються на творчості та

інтелектуальному капіталі. Перш за все, необхідно сприяти відновленню культурної спадщини та унікальності кожного села. Це включає організацію фестивалів, майстер-класів та подій, які відображають місцеві традиції та залучають людей до ремесла, сприяючи розвитку місцевого туризму та створенню робочих місць. Далі, важливо залучати мешканців сіл до процесу створення креативних продуктів та послуг, що відповідають сучасним потребам ринку. Наприклад, розвиток малих бізнесів, спрямованих на виробництво місцевих продуктів, розвиток мистецтва та ремесел, а також підтримку молодих підприємців шляхом надання доступу до ресурсів та навчання. Важливо створити умови для співпраці між сільськими поселеннями та містами, щоб обмінюватися досвідом та ресурсами, створювати місця для стартапів, спільних проєктів у сфері культури та туризму, а також сприяти мобільності між містами та селами для обміну ідеями та навичками. За допомогою такого підходу креативна економіка може стати дієвим механізмом для відновлення та розвитку занедбаних сільських територій, зберігаючи при цьому їхню унікальність та автентичність.

У проєктних пропозиціях з реорганізації м. Фастова передбачено перегляд існуючої системи магістральних вулиць та об'їзних доріг для підвищення пропускної здатності та безпеки руху, вдосконалення системи обслуговування, проведення інженерної підготовки та благоустрою території, а також заходи щодо охорони та оздоровлення навколишнього середовища. Серед іншого пропонується реконструювати загальноміський центр і сформувати систему підцентрів; розробити систему пішохідних маршрутів, що будуть охоплювати важливі культурні та історичні «перлини» міста; вздовж цих маршрутів розмістити скульптури козаків, тематичні музеї та культурні центри, які розкривають багатство та різноманіття культурної спадщини краю, а також стилізовані крамниці з крафтовою випічкою від фастівського хлібокомбінату та кіоски з місцевим морозивом; на зупинках громадського транспорту встановити інформаційні дошки або візуальні інсталяції, які б розповідали про важливі історичні моменти, що відбувалися у цьому конкретному місці; створення тематичного парку місцевих легенд, який допоможе об'єднати культурні традиції та сучасні розваги. Ці та інші заходи сприятимуть не лише відкриттю та відтворенню забутих історичних та культурних скарбів міста, але й стимулюватимуть пізнавальну активність мешканців, надаючи їм можливість насолоджуватися красою та неповторною атмосферою міста [15].

У магістерській роботі В. Р. Майєра на прикладі м. Ізюму Харківської області досліджено принципи архітектурно-планувальної організації життєвого середовища відповідального споживання [16]. Місто знаходиться у східній частині України та представляє Харківський ареал Слобожанщини. На початку

2022 р. воно було тимчасово окуповано, але й після звільнення зазнає систематичних руйнувань через розташування у прифронтовій зоні.

Ізюм є носієм історичної пам'яті та характеру українського прикордонного міста. Архітектурною домінантною його центральної частини є Свято-преображенський собор, збудований наприкінці XVII ст. у стилі українського бароко. Він є однією з найстаріших і визначних будівель Слобожанщини, яка найбільшою мірою виражає самобутність міста. Населений пункт оточено лісовими масивами, включеними до Смарагдової мережі, що робить його привабливим для проживання й відпочинку. Іншою перевагою є наближеність до родовища скляних пісків, які є важливим ресурсом для оптичного виробництва. Разом з тим, розташування у прифронтовій зоні негативно впливає на демографічну ситуацію та інвестиції через неможливість гарантування безпеки життєдіяльності та виробництва. Замислюючись про перспективні напрями повоєнного розвитку міста, слід шукати найефективніші способи збереження його унікальності та збільшення стійкості в контексті регіональних загроз і загальносвітових викликів (рис. 4).

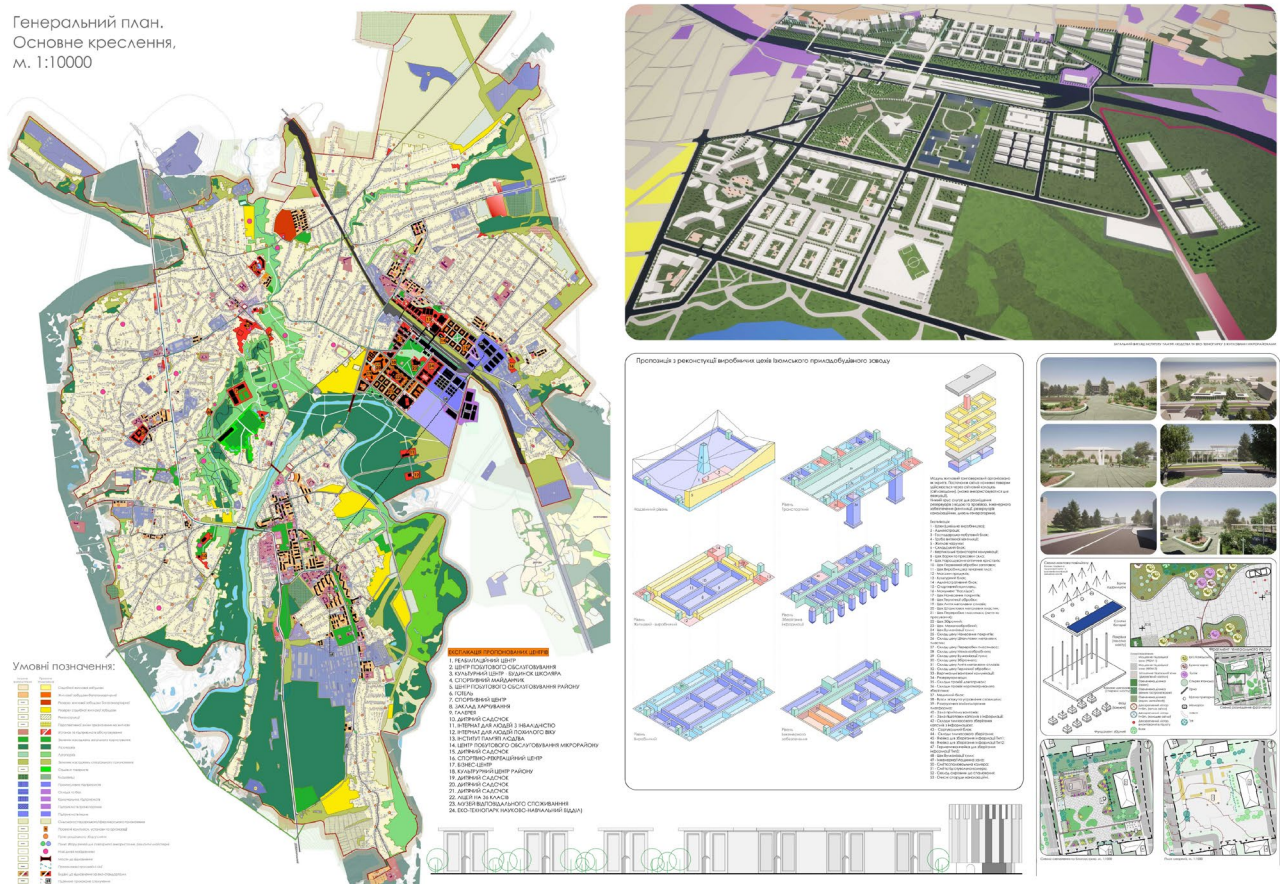

Рис. 4. Проектні пропозиції з повоєнного відновлення м. Ізюму Харківської області [16]

З метою перетворення м. Ізюму на осередок відповідального споживання пропонуються наступні зміни його просторово-планувальної організації: утворення нових екологічних промислових центрів (оновлення Ізюмського приладобудівного заводу, будівництво еко-технопарку та сміттєпереробного заводу), модернізація промислових та комунальних об'єктів; організація складу будівельних матеріалів для повторного використання; впровадження інформаційних технологій; перехід на громадський транспорт з нульовими викидами; оновлення інженерного оснащення міста, розширення системи культурного обслуговування; організація громадських просторів, а також системи природоохоронних та загальнодоступних озелених територій, у т. ч. лугопарку в заплавах рік Мокрий Ізюмець та Звіринка.

Родзинкою оновленого м. Ізюму має стати Інститут пам'яті людства – установа, призначена для зберігання всієї доступної людству інформації. Ця нетипова функціональна зона матиме театралізований науко-просвітницький простір. Окрім того, в межах інституту пропонується проведення міжнародних наукових конференцій та інших заходів, здатних привернути увагу до міста і регіону в цілому. Проєктом також передбачено перетворення центральної площі м. Ізюму на головний відкритий громадський простір міста. Пропонується відділення площі від парку відкритою галереєю та влаштування в центрі площі монументу пам'яті опору Ізюмчан. Власне площа вирішується як набір тематичних просторів, призначених для різних видів активностей містян (амфітеатр, зона масових заходів та рекреації тощо). В результаті площа має зберегти транзитну функцію площі та набути максимальну варіативність сценаріїв її використання [16].

У магістерській роботі О. С. Сушицького на прикладі м. Первомайська Миколаївської області досліджено прийоми реорганізації громадських територій в центральних зонах середніх історичних міст [17]. Місто розташовано у південній частині України та представляє Первомайський ареал Таврії. Упродовж бурхливої історії на цих землях неодноразово зустрічалися представники різних держав для вирішення межових та інших питань.

Своєрідність міста полягає у тому, що воно утворилося з трьох окремих поселень, які належали трьом різним державам – Запорізькій Січі (входила до складу Царської Росії), Польщі та Туреччині. На основі Ольвіополя, Богополя та Голти на берегах рік Південний Буг і Синюха сформувалися три райони сучасного м. Первомайська. Рекреаційну привабливість міста посилює його близькість до ландшафтного регіонального парку «Гранітно-степове Побужжя», який набуває все більшої популярності серед туристів.

Загальноміський центр знаходиться у вигині р. Південного Бугу, практично, у геометричному центрі м. Первомайська, і є композиційним фокусом планувальної системи міста. Разом з тим, ріка і залізниця унеможливають просторовий розвиток центру та утруднюють його зв'язок з іншими частинами міста. Ядро історичного центру м. Первомайська утворює головна площа з будівлею міської ради, палацом культури, кінотеатром, художньою школою, РАГСОМ, готелем і сквером. Поблизу ядра також є багатоквартирні будинки. На півночі розташовані парк культури і відпочинку (парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва) та міський стадіон. Західну частину території займає переважно садибна забудова та декілька комунальних підприємств. Східна та південна частина досліджуваної ділянки зайнята переважно комунальною забудовою, складами, гаражними кооперативами та підприємствами транспорту, а також садибною забудовою.

Проектом реконструкції загальноміського центру (рис. 5) передбачено трансформування проїжджих вулиць Вадима Яновича та пров. Бебюш Капон в пішохідні бульвари, заради того, щоб з'єднати привокзальну площу з набережною Бугу. Також заплановано будівництво ТРЦ, театру та спорткомплексу. Райони садибної забудови мають бути віддані під середньоповерхову багатоквартирну забудову, деякі комунально-складські підприємства – перенесені за межі центру, щоб на їх місці з'явилися заклади громадського обслуговування різного призначення.

Рис. 5. Проектні пропозиції з реорганізації центральної частини м. Первомайська Миколаївської області [30]

Особливістю проекту є незалежна і цілісна структура багаторівневих пішохідних естакад. Вона має з'єднати розділені річками та залізницею частини

міста, а також пов'язати пішохідними маршрутами основні історичні та нові багатофункціональні будівлі, що включатимуть житло, торговельно-розважальні та адміністративні заклади. Оскільки територія є, і завжди була, тісно пов'язана з річками, передбачено організацію набережних, що стануть своєрідним продовженням ландшафтного парку. Нові набережні покликані переосмислити відносини міста з водою та втягнути пейзаж парку в місто. Зелені коридори, які пройдуть вглиб міста від набережних, включатимуть у себе водні об'єкти, природні елементи скель, притаманні цій місцевості, різні види зелених насаджень, міські сади, і, загалом, утворять цілісні рекреаційні простори для жителів району. Таким чином, запроєктовані пішохідні шляхи стануть засобом зближення минулих і майбутніх подій, а також природного і урбанізованого регіональних ландшафтів [17].

Принципові відмінності у ставленні мешканців східних і західних регіонів України до архітектурного середовища були проаналізовані у магістерській роботі А. О. Бреус [18]. В результаті у м. Рахові Закарпатської області було запроєктовано житловий комплекс для внутрішньо переміщених осіб із тимчасово окупованих східних регіонів України. Місто розташовано на Заході України та представляє Ужгородський південно-східний ареал Закарпаття.

Загальна концепція розробленого архітектурного середовища полягала у встановленні діалогу між культурними традиціями східного і західного регіонів України, підкресленні своєрідності життєвого укладу, побуту, орнаментальних мотивів Гуцульщини і Донбасу та у пошуку способів виразу спільних загальноукраїнських цінностей.

Проект житлового комплексу для вимушених переселенців у м. Рахові розроблявся на основі принципів: 1) пом'якшення кардинальних змін, 2) залучення прогресивних технологій для вирішення екологічних проблем, 3) орієнтації на поступове відновлення соціальних зв'язків. Перший принцип передбачає встановлення глибинних зв'язків між новим і покинутим житловим середовищем шляхом адаптації звичних елементів оточення до нових умов. Другий принцип полягає в організації високотехнологічного архітектурного середовища дружнього по відношенню до природного оточення. Третій принцип орієнтує на створення умов для повноцінного життя внутрішньо переміщених осіб з одночасним будівництвом житла, об'єктів культурно-побутового обслуговування, місць праці та відпочинку (рис. 6).

Для забезпечення психологічної підтримки вимушених переселенців у новому для них архітектурному середовищі мають бути втілені елементи колективної пам'яті про втрачену домівку. Аналіз відкритих громадських просторів столиці Донбасу дозволив виявити характерні риси архітектурного середовища «малої батьківщини» донеччан, які відображають їх духовну

сутність та значущі для них ідеї. Серед найдорожчих для переселенців зі сходу символів рідного краю виділено фонтани, троянди, декоративні ковані вироби та елементи довілля, що розкривають тему футболу. Творче переосмислення і коректне включення цих символів в архітектурне середовище житлових комплексів для переселенців з Донбасу в інших регіонах країни дозволить тимчасовим вигнанцям швидше подолати психологічні травми і підживлюватиме їх духовний зв'язок з рідною землею.

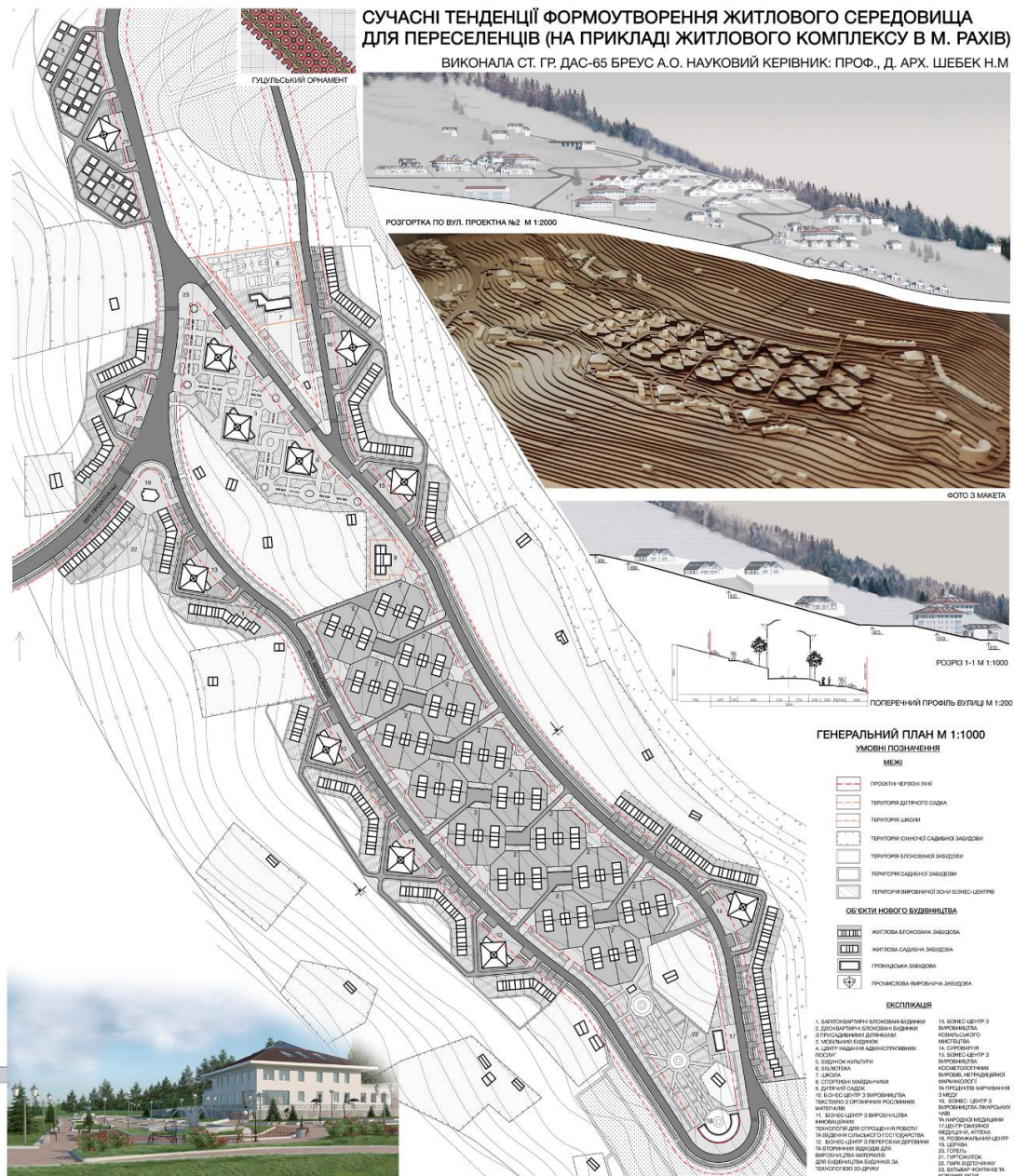

Рис. 6. Проектні пропозиції з архітектурно-планувальної організації житлового комплексу для внутрішньо переміщених осіб у м. Рахові Закарпатської області [18]

У житловому комплексі органічно поєднані різні типи житлових будинків, гуртожиток, сім бізнес-центрів, дитячий садок, заклади охорони здоров'я

(кабінет сімейного лікаря), соціального захисту, релігійних організацій (православна церква). Між будівлями вписано зони відпочинку і спілкування з відповідним благоустроєм та озелененням. Зокрема, запроєктовано алеї, невеличкі території між будинками переселенців з трояндами, фонтанами та кованими фігурами, як у їх рідному краю.

Для значної кількості пенсіонерів та людей, звиклих до повсякденного ведення сільського господарства, запроєктовано індивідуальні будинки з прилеглою територією. Для молоді та родин без дітей – сучасні блоковані будинки з невеликими ділянками для відпочинку, а для людей, які не планують довго затримуватися на одному місці, – модульні та швидко-монтажні будинки і гуртожиток. Поблизу житла влаштовуються бізнес-інкубатори, де постійні та новоприбулі мешканці громади зможуть спільно працювати, опановуючи бджільництво, вівчарство, деревообробку, 3D-друк мобільних будинків, народну фармацевтику, виробництво органічного текстилю з коноплі, сільськогосподарські IT-технології, сироваріння, ковальську справу та інші традиційні та інноваційні види діяльності.

Задля підкреслення значущості місцевих культурних традицій і поєднання притаманних регіонам національних символів у проєкті був застосований орнаментальний підхід – у плануванні території відображено елементи гуцульської вишивки, які відзначаються різноманітністю геометричних і рослинних візерунків, а також схематичне зображення троянд – мотиву, популярного як у Західній, так і у Східній Україні [18].

У магістерській роботі В. І. Кузьменко розглянуто особливості архітектурно-планувального розвитку центральної історичної частини м. Умані Черкаської області [19]. Місто розташовано у північній частині України та представляє Уманський ареал Полісся.

Центральна частина м. Умані має значний історико-культурний потенціал. У місті зберіглася історична забудова кінця XVIII – початку XIX ст., частина підземних ходів і складів, земляні вали уманської фортеці. Про місто складено багато легенд, а також відомо чимало історичних фактів, вагомих для України. Всебічне розкриття цього потенціалу дозволить місту розвиватися як туристичному і культурно-просвітницькому центру Черкаської області. Проте, досягнення цієї мети потребує реалізації ряду взаємопов'язаних кроків (рис. 7).

Для цього запропоновано наступні архітектурно-планувальні рішення:

1. Розвиток загальноміського центру (центральної площі міста) та системи підцентрів: Осташівська набережна, туристичний квартал між вулицею Небесної Сотні та Гайдамацькою, центральний ринок, діловий центр по вулиці Небесної Сотні, квартал кафе із музичним сквером по вул. Садовій.

2. По вул. Незалежності пропонується створити парк мистецтв. Між вулицями Незалежності та Андрія Кизила – житловий квартал.
3. Колишньому військовому собору, який функціонував як кінотеатр, але зараз не використовується та знаходиться у занедбаному стані, планується повернути початкове призначення для вшанування захисників України. Поруч з ним варто розвинути сквер військової слави.
4. Між вулицями Гайдамацька та Небесної Сотні пропонується створити туристичний квартал, де варто відновити історичні готелі, розташувати туристично-інформаційний центр та кафе.
5. По вул. Гайдамацькій доцільно розмістити культурно-освітницький центр з коворкінгом та бібліотекою.
6. По вул. Небесної Сотні від вул. Садової розташована меморіальна алея вшанування захисників України та квартал музеїв на території історичного заповідника «Стара Умань». Цей квартал планується поєднати з центральною площею за допомогою відреставрованих підземних ходів.
7. Поруч із центральним ринком передбачається розмістити фудкорт, що представлятимуть кулінарні традиції народів, які проживали та проживають на території Умані: польські, єврейські, вірменські та українські. Напроти центрального ринку є сенс розмістити торгово-розважальну зону.
8. На території закритого заводу «Мегометр» пропонується розвинути діловий центр українсько-єврейської співпраці. На території ділового центру будуть розміщуватися готелі, офіси, ресторани, виставкові та актові зали. Окрім цього, пропонується відновити історичну будівлю Старобазарної синагоги та надати їй охоронного статусу. Поруч із діловим центром проєктом передбачено розміщення меморіального парку для вшанування пам'яті загиблим євреям під час голокосту 1939-1944 рр.
9. Напроти ділового центру планується розмістити містечко ремісників, із відтворенням давнього козацького поселення у м. Умані. Тут має бути розташований музей козацтва з просторами для проведення майстер-класів з традиційних ремесл Уманщини.
10. По вул. Садовій пропонується розмістити квартал, де будуть розташовані кав'ярні і кондитерські, що відновить давню традицію Умані.
11. Поруч із музичним училищем планується розбити сквер музики з музичними інтерактивними інсталяціями та ігровим обладнанням.
12. Біля дитячої поліклініки, музичної та загальноосвітньої шкіл пропонується розташувати дитячий парк із ігровими та спортивними майданчиками.
13. Стоянки індивідуального транспорту планується перенести у підземні поверхи нових громадських будівель. Крім цього планується влаштувати автоматизовані паркінги у декілька рівнів.

Випускні кваліфікаційні роботи, присвячені дослідженню особливостей сталого розвитку територій територіальних громад і архітектурно-планувального розвитку окремих населених пунктів, показують наскільки широким може бути діапазон проєктних ідей, якщо вони, вирішуючи нагальні завдання відповідного регіону, розвивають місцеві архітектурно-містобудівні традиції. Наочним прикладом цього є студентські роботи, присвячені пошуку шляхів повоєнної відбудови міст на Сході, підкресленню самобутності природних ландшафтів на Півдні, забезпеченню культурного діалогу – на Заході та збереженню культурно-історичного потенціалу – на Півночі України. Глибина проробки і неординарність проєктних пропозицій зумовлені переплетенням особистого життєвого досвіду авторів з історією формування знайомих їм змалечку локальних архітектурно-містобудівних культур.

Висновки. Аналіз конкретних територіальних громад і осередків архітектурно-містобудівної спадщини засвідчив ефективність системно-середовищного підходу і необхідність його впровадження у практику науково-проєктних робіт. На матеріалі випускних кваліфікаційних робіт магістрантів КНУБА продемонстровано особливості застосування інноваційної методики дослідження процесів сталого розвитку територій ареалів і осередків архітектурно-містобудівної культури Слобожанщини, Таврії, Закарпаття, Галичини і Полісся. Підтверджено, що розроблена методика виконання науково-проєктних робіт відповідає запропонованій концепції сталого розвитку етнічних регіонів України, її чотирьом засадничим принципам циклічності, тектонічності, архітектонічності та орнаментальності регіональних мереж провінційних міст з пам'ятками архітектурно-містобудівного мистецтва. Доведено, що сталий розвиток і гармонізація середовища невід'ємні від втілення засад креативної економіки на тлі врахування етносоціонічних чинників в процесах самоорганізації територіальних громад і сталого розвитку територій. На сьогодні найбільш реалістичним шляхом відродження мереж осередків і ареалів архітектурно-містобудівної спадщини в етнічних регіонах України стає накопичення і систематизація науково-проєктної і прогностичної інформації з метою використання її у майбутньому повоєнному відновленні України.

Список літератури

1. Черкес Б. С. *Національна ідентичність в архітектурі міста*: Монографія. Львів: НУ «Львівська політехніка»: 2008. 208 с.
2. Лінда С. М. Історизм у розвитку архітектури: Автореф. док. дис. 18.00.01, НУ «Львівська політехніка». Львів, 2013. 39 с.

3. Михайлишин О. Л. *Архітектура і містобудування Західної Волині 1921-1939 рр.*: Монографія. Рівне: Дятлик М; 2013. 352 с.
4. Черкасова К. Т. Збереження та реабілітація архітектурної і містобудівної спадщини історичних міст північного сходу України: Автореф. док. дис. 18.00.01, ХНУБА. Харків, 2012. 35 с.
5. Кодін В. О. *Основи реконструкції історичних міст*: Навчальний посібник. Харків: ХНФМТ. 2009. 172 с.
6. Слепцов О. С. *Реконструкція громадських будівель і комплексів*: Підручник для ВНЗ. Київ: А+С, 2018. 272 с.
7. Єгоров Ю. І. *Архітектура і ландшафт у розвитку історичних міст України*. Київ: КНУБА, 2009. 198 с.
8. Царенко С. А. *Градострой слов'яно-руський: Нариси з містобудування та культурології*. Вінниця: НОВА КНИГА, 2007. 112 с.
9. Лещенко Н. А. Методологічні основи реставраційно-реконструктивних трансформацій історичних центрів малих міст: Автореф. док. дис. 18.00.01, КНУБА. Київ. 2020. 45 с.
10. *Опінне: історико-архітектурний нарис*: монографія [Г. О. Осиченко та ін.]; за заг. ред. Г. О. Осиченко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Херсон: Олді+, 2022. 443 с.
11. *Диканька: історико-архітектурний нарис*: монографія [Г. О. Осиченко та ін.]; за заг. ред. Г. О. Осиченко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Одеса: Олді+, 2023. 494 с.
12. *Козельщина: історико-архітектурний нарис*: монографія [Г. О. Осиченко та ін.]; за заг. ред. Г. О. Осиченко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Херсон: Олді+, 2022. 258 с.
13. Саражинський Я. А. Особливості сталого розвитку Вилківської об'єднаної територіальної громади та м. Вилкове Одеської області: Магістерська робота. Керівник: д. арх., проф. Шебек Н. М. Київ, КНУБА, 2022. 168 с.
14. Мороз Я. В. Особливості сталого розвитку території Заліщицької міської територіальної громади Тернопільської області: Магістерська робота. Керівник: д. арх., проф. Шебек Н. М. Київ, КНУБА, 2023. 143 с.
15. Рашківська К. О. Особливості сталого розвитку території Фастівської міської територіальної громади Київської області: Магістерська робота. Керівник: д. арх., проф. Шебек Н. М. Київ, КНУБА, 2024. 204 с.
16. Майєр В. Р. Принципи архітектурно-планувальної організації життєвого середовища відповідального споживання (на прикладі м. Ізюму в Харківській області): Магістерська робота. Керівник: д. арх., проф. Шебек Н. М. Київ, КНУБА, 2024. 235 с.

17. Сушицький О. С. Прийоми реорганізації громадських територій в центральних зонах середніх міст (на прикладі м. Первомайська Миколаївської області: Магістерська робота. Керівник: д. арх., проф. Шебек Н. М. Київ, КНУБА, 2020. 152 с.

18. Бреус А. О. Сучасні тенденції формоутворення житлового середовища для переселенців (на прикладі житлового комплексу в м. Рахів): Магістерська робота. Керівник: д. арх., проф. Шебек Н. М. Київ, КНУБА, 2018. 164 с.

19. Кузьменко В. І. Особливості архітектурно-планувального розвитку центральної історичної частини міста Умань Черкаської області. Магістерська робота. Керівник: д. арх., проф. Шебек Н. М. Київ, КНУБА, 2023. 204 с.

20. Тімохін В. О., Шебек Н. М. Концептуальні засади розвитку архітектурно-містобудівної спадщини в етнічних регіонах України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2024. Вип. 69. С. 184–199. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.69.184-199>

References

1. Cherkes, B. S. (2008). *Natsionalna identychnist v arkhitekturi mista*. [National Identity in City Architecture]. Monohrafiya. Lviv: NU «Lvivs'ka politekhnik». 208 s. (in Ukrainian).

2. Linda, S. M. (2013). *Istoryzm u rozvytku arkhitektury*. [Historicism in the development of architecture]. Avtoref. dok. dys. 18.00.01, NU «Lvivska politekhnik». Lviv. 39 s. (in Ukrainian).

3. Mykhaylyshyn, O. L. (2013). *Arkhitectura i mistobuduvannya Zakhidnoyi Volyni 1921-1939 rr.* [Architecture and urban planning of Western Volhynia 1921-1939]. Monohrafiya. Rivne: Dyatlyk M. 352 s. (in Ukrainian).

4. Cherkasova, K. T. (2012). *Zberezhennya ta reabilitatsiya arkhitekturnoyi i mistobudivnoyi spadshchyny istorychnykh mist pivnichnoho skhodu Ukrayiny*. [Preservation and rehabilitation of architectural and urban heritage of historical cities of the north-east of Ukraine]. Avtoref. dok. dys. 18.00.01, KHNUBA. Kharkiv. 35 s. (in Ukrainian).

5. Kodin, V. O. (2009). *Osnovy rekonstruktsiyi istorychnykh mist*. [Fundamentals of reconstruction of historical cities]. Navchalnyy posibnyk. Kharkiv: KHNFMТ. 172 s. (in Ukrainian).

6. Slyeptsov, O. S. (2018). *Rekonstruktsiya hromadskykh budivel i kompleksiv*. [Reconstruction of public buildings and complexes]. Pidruchnyk dlya VNZ. Kyiv: A+S. 272 s. (in Ukrainian).

7. Yehorov, Y. I. (2009). Arkhitektura i landshaft u rozvytku istorychnykh mist Ukrayiny. [Architecture and landscape in the development of historical cities of Ukraine]. Kyiv: KNUBA. 198 s. (in Ukrainian).
8. Tsarenko, S. A. (2007). Hradostroy slovyano-rusky: Narysy z mistobuduvannya ta kulturolohiyi. [Gradostroy Slavic-Russian: Essays on urban planning and cultural studies]. Vinnytsya: NOVA KNYHA. 112 s. (in Ukrainian).
9. Leshchenko, N. A. (2020). Metodolohichni osnovy restavratsiyno-rekonstruktyvnykh transformatsiy istorychnykh tsentriv malykh mist. [Methodological foundations of restoration and reconstruction transformations of historical centers of small towns]. Avtoref. doc. dys. 18.00.01. Kyiv, KNUBA. 45 s. (in Ukrainian).
10. Opishne: istoryko-arkhitekturnyy narys. (2022). [Opishne: historical and architectural essay]. Monohrafiya; za zah. red. H. O. Osychenko. Kherson: Oldi+. 444 s. (in Ukrainian).
11. Dykanka: istoryko-arkhitekturnyy narys. (2023). [Dykanka: historical and architectural essay]. Monohrafiya; za zah. red. H. O. Osychenko; Kharkiv. nats. un-t misk. hosp-va im. O. M. Beketova. Odesa: Oldi+. 494 s. (in Ukrainian).
12. Kozelshchyna: istoryko-arkhitekturnyy narys. (2022). [Kozelshchyna: historical and architectural essay]. Monohrafiya; za zah. red. H. O. Osychenko; Kharkiv. nats. un-t mis'k. hosp-va im. O. M. Beketova. Kherson: Oldi+. 258 s. (in Ukrainian).
13. Sarazhynskyy, Y. A. (2022). Osoblyvosti staloho rozvytku Vylkivskoyi obyednanoyi terytorialnoyi hromady ta m. Vylkove Odeskoyi oblasti. [Features of sustainable development of the Vylkivska united territorial community and of Vylkove, Odessa region]. Mahisterska robota. Kerivnyk: d. arkh., prof. Shebek N. M. Kyiv, KNUBA. 168 s. (in Ukrainian).
14. Moroz, Y. V. (2023). Osoblyvosti staloho rozvytku terytoriyi Zalishchytskoyi miskoyi terytorialnoyi hromady Ternopilskoyi oblasti. [Features of sustainable development of the territory of the Zalishchytska urban territorial community of Ternopil region]. Mahisterska robota. Kerivnyk: d. arkh., prof. Shebek N. M. Kyiv, KNUBA. 143 s. (in Ukrainian).
15. Rashkivska, K. O. (2024). Osoblyvosti staloho rozvytku terytoriyi Fastivskoyi miskoyi terytorialnoyi hromady Kyyivskoyi oblasti. [Features of sustainable development of the territory of the Fastiv urban territorial community of Kyiv region]. Mahisterska robota. Kerivnyk: d. arkh., prof. Shebek N. M. Kyiv, KNUBA. 204 s. (in Ukrainian).
16. Mayyer, V. R. (2024). Pryntsypy arkhitekturno-planuvalnoyi orhanizatsiyi zhyttyevoho seredovyshcha vidpovidalnoho spozhyvannya (na prykladi m. Izyumu v Kharkivskiy oblasti). [Principles of architectural and planning organization of the living environment of responsible consumption (on the example of Izyum in the

Kharkiv region)]. Mahisterska robota. Kerivnyk: d. arkh., prof. Shebek N. M. Kyiv, KNUBA. (in Ukrainian).

17. Sushytskyy, O. S. (2020). Pryyomy reorhanizatsiyi hromadskykh terytoriy v tsentralnykh zonakh serednikh mist (na prykladi m. Pervomayska Mykolayivskoyi oblasti. [Methods of reorganization of public spaces in the central zones of medium-sized cities (on the example of Pervomaisk, Mykolaiv region)]. Mahisterska robota. Kerivnyk: d. arkh., prof. Shebek N. M. Kyiv, KNUBA. 152 s. (in Ukrainian).

18. Breus, A. O. (2018). Suchasni tendentsiyi formoutvorenniya zhytlovoho seredovyscha dlya pereselentsiv (na prykladi zhytlovoho kompleksu v m. Rakhiv). [Modern trends in the formation of the living environment for displaced persons (on the example of a residential complex in Rakhiv)]. Mahisterska robota. Kerivnyk: d. arkh., prof. Shebek N. M. Kyiv, KNUBA. 164 s. (in Ukrainian).

19. Kuzmenko, V. I. (2023). Osoblyvosti arkhitekturno-planuvalnoho rozvytku tsentralnoyi istorychnoyi chastyny mista Uman Cherkaskoyi oblasti. [Peculiarities of architectural and planning development of the central historical part of Uman, Cherkasy region]. Mahisterska robota. Kerivnyk: d. arkh., prof. Shebek N. M. Kyiv, KNUBA. 204 s. (in Ukrainian).

20. Timokhin, V., & Shebek, N. (2024). Conceptual basis of architectural and urban planning heritage development in ethnic regions of Ukraine. *Current Problems of Architecture and Urban Planning*, (69), 184–199. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.69.184-199> (in Ukrainian).

Abstract

Nadiia Shebek, Doctor of Architecture, Professor, Department of Town Planning, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Viktor Timokhin, Doctor of Architecture, Professor, Department of Architectural Environment Design, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Guidelines for the practical application of sustainable development ideas in regional architectural and urban planning cultures across Ukraine

The article examines the fundamental approaches to the practical implementation of sustainable development ideas within regional networks of Ukraine's architectural and urban planning heritage sites. These approaches are based on the theoretical and methodological principles of urban planning and forecasting, linked to the introduction of a systems-environmental approach. This involves the application of innovative synergistic, socionic, and ethnosocionic methods, as well as the incorporation of non-scientific, mythopoetic, and symbolic representations characteristic of traditional regional cultures. The integration of these fundamental principles into practical

activities creates the preconditions for updating and improving urban planning documentation at the local level. This aims to revive national identity, emphasize regional distinctiveness, preserve the traditional character of historical settlements, and enhance heritage protection activities through the engagement of creative economy principles and other means of increasing the resilience of local communities. Drawing upon master's thesis projects from Kyiv National University of Construction and Architecture, the article demonstrates potential directions for implementing these ideas in scientific research and design developments focused on ensuring the sustainable development of territories within several territorial communities and settlements in Eastern, Southern, Western, and Northern Ukraine. Final qualification works dedicated to the study of the specific features of sustainable development in territorial communities and the architectural and planning development of individual settlements demonstrate the broad range of design ideas when they address the urgent tasks of the respective region while simultaneously fostering local architectural and urban planning traditions.

Keywords: architectural environment; architectural and planning organization; cultural heritage; regional cultures; sustainable development.